

Online galima tapti bet kuo?

Intern@s — šiuolaikinis dievas ar savidestrukcinis ateities pranašas?

Pradžioje buvo Duomenys ir voras. Pastarasis numezgė didžiulį tinklą, kuris sujungė tuos Duomenis, ir dabar tupi interneto centre¹. Šis mistiškas ir nesuvokiamas tinklas dėl savo prieinamumo bei potencialo per gana neilgą egzistavimo laiką sugaudė milžinišką kiekį musių. Musės, žmonės internete, gali būti suskirstyti į dvi grupes: turinio kūrėjus ir informacijos vartotojus. Jie gamina naujus duomenis, atskleidžia save, reaguoja suteikdami atgalinį ryšį — maitina visagalį vorą, kuris audžia naujas tinklo gijas. Taip asmenys įtraukiami į vartotojišką duomenų sklaidimo kultą, kuris galingųjų rankose tampa valdymo bei prognozavimo priemone.

Ir kūnas tapo žodžiu

Internetas šiuolaikinei vidutinybei teikia galimybę kurti idealų save. Šis transcendentinis pasaulis padeda žmogui pamiršti buitį, kasdienybę, nemalonumus, savo trūkumus ir pasinerti į visiškai naują, fiziškai su materialiuoju pasauliu nesusijusią erdvę, kurti virtualiąją asmenybę. Realybėje įstrigęs kupranugaris atsidūręs internete iškart patiria dvi Nietzsches apibrėžtas esaties transformacijas — tampa liūtu (sugriauna savo dabartinį gyvenimą), o šis virsta vaiku. Naujai gimęs vaikas paskęsta fantazijų ir kūrybos pasaulyje bei sukuria save iš naujo, parodo gerąsias savybes, o ydas nuslepia, tiesiog idealizuoja save kaip asmenį ir asmenybę. Akivaizdu, kad naujasis „Aš“ slepia savo trūkumus ir ydas, pagražina kai kuriuos biografijos ar kasdienybės faktus. Zaratustra dar prieš interneto fenomeno atsiradimą apibrėžė tai, ką dabar galėtume vadinti pagrindiniu socialinių tinklų reprezentaciniu principu: „Tu nesistengti negali gražiai atrodyti bičiuliui: nes kelrode žvaigžde į antžmogį turi jam būti ir žadinti jam šį troškimą.“ Nors žmogaus susikurtas profilis neatitinka realybės, tačiau asmenį atskleisti gali. Profilis tampa kūrėjo paveikslu: jis parodo žmogaus idealus, vertybinę sistemą, pasaulėžiūrą, ateities planus. Idealūs asmenys programuoja internetinio tobulumo kulto plėtimąsi, todėl nauji socialinių tinklų

¹ G. Grajausko eilėraščio „Kas yra interneto centre“ interpretacija (eil. rinkinys „Naujausių laikų istorija: vadovėlis pradedantiesiems“)

vardotojai, norėdami neatsilikti nuo kitų, jaučiasi priversti dalintis tik idealiąja savo mirtingojo gyvenimo dalimi.

Kiekvienas minėtas vaikas suvokęs savikūros galimybę atranda savyje pusdievį ir tikisi pripažinimo. Tačiau ir realiame pasaulyje, ir internetinėje erdvėje septyniems milijardams idealių žmonių vietos nėra. Egzistencialistas (nesusidūręs su socialiniais tinklais, tačiau bandęs įrodyti, kad suprojektuoti idealų save galima ir realiame gyvenime) J. P. Sartre savo paskaitoje „Egzistencializmas — tai humanizmas“ teigė, jog žmogus „suvokia, kad gali būti tik tuo, kuo jį pripažįsta kiti. Kad įgyčiau apie save kokią nors tiesą, turiu pereiti per kitą.“ Taigi, naujoji socialinių tinklų žvaigždė neišgyvena emocijų realiu laiku, bet demonstruoja save kitiems ir leidžia emocijoms būti formuojamoms aplinkinių reakcijų. Šis veiksnys sukelia pasitenkinimą ir tikėjimą, jog išplatinta informacija yra teisinga ir pozityvi. Internetas tampa masine ego šėrykla: asmuo tapatindamasis su socialiniuose tinkluose sukurtu savęs atvaizdu gali jį įsimylėti, kaip Narcizas pamilo savo atspindį upokšnyje. Padidėjęs ego motyvuoja tolimesnį skelbimąsi, todėl socialiniai tinklai tampa vieta, kurioje nelieka laiko ir erdvės klausyti. Bendravimas socialiniuose tinkluose, įvairių medijų komentavimas ir vertinimas nuo „tikro“ bendravimo skiriasi tuo, jog internetas suteikia galimybę visiems rėkti vienu metu ir nepastebėti kitų rėkiančiųjų. Kai kalba tie, kurie neturi ką pasakyti (juk garsiausiai rėkiantis žmogus visada teisingas), nėra galimybės sulaukti tikro bei nuoširdaus atgalinio ryšio. Tie keli tikrai nuoširdūs komentarai ar nuomonės paskęsta bevertės informacijos sraute. Kadangi nesukuriamas dialogas, komunikacija internete negali būti vadinama bendravimu, tai tik tuščia savisklaida be atsako, tik komunikacijos regimybė.

Tačiau ne visi žmonės internete „skelbia“. Yra tokių, kurie stebi, tikisi gauti naudingos ir teisingos informacijos. Deja, tai padaryti trukdo informacijos perteklius. Kadangi kiekvienas gali dalintis informacija, savo nuomonę, tiesą ar naujienas skelbia per didelį kiekį žmonių, o naudingos žinios paskęsta ir lieka nepastebėtos. Istorikas Y. N. Harari savo knygoje „Homo Deus“ teigia, kad „senovėje būti valdovu reiškė turėti priėjimą prie duomenų. Šiandien valdžia neatsiejama nuo žinojimo, ką ignoruoti“. Informacijos gausa suteikia galimybę plisti melagingai informacijai, žiniasklaidoje vadinamai *fake news*. Tam, kad straipsnis ar kito formato žinios būtų pastebėtos, žiniasklaida kuria intriguojančias ir turinio neatitinkančias antraštes (dabar tikriausiai šio rašinio pavadinimas tapo aiškus). Ši žinių ir saviraiškos vystymosi kryptis niekam neteikia

naudos. Didėjanti žinių konkurencija suteikia galimybę žmogui rinktis, tačiau tokioje gausybėje informacijos rinktis tiesiog neįmanoma. Informacijos vartotojas privalo apimti *platus* informacijos spektrą — apžvelgti vis didesnę kiekį informacijos, diferencijuoti naujienas, jas skirstyti į teisingas ir klaidinančias. Šis procesas trukdo žvelgti *giliau*, nes vartotojas tiesiog pasmerktas likti paviršiuje. Žinios, kurios aukoja objektyvumą ir apeliuoja į emocijas, sukuria nuolatinę informacijos srovę. Šios *posttiesos* vartotojas turi susitvarkyti tu dviem srautais: savo paties mintimis ir nuolat antrosiose smegenyse, telefone, laukiančiomis naujienomis. Du vidiniai balsai vargina asmenį, tačiau reiklų priklausomybė žinoti (juk turint internetą tai taip lengva!) vis skatina smalsumą ir norą akimirksniu sužinoti, kas ką tik įvyko. Taip sukuriamas žinių ir emocinės tiesos vartotojas, kuris geidžia naujo turinio, bet nemoka jo vertinti.

Neturėk kitų dievų, tik mane vieną

Žmonės garbina naują žvaigždę, o svarbiausios žinios skirtos tik vienam svarbiausiam vartotojui. Tačiau šie išskirtiniai asmenys tėra statistiniai vienetai, milžiniškos minios, kurią apdoroja algoritmai, dalis. Interneto žvaigždė ir naujienų vartotojas — štai du naujosios informacinės religijos sekėjai. Y. N. Harari šį duomenų srautą vadina duomenų religija — deitizmu (*dataism*). Duomenų prieinamumas ir laisvas jų tekėjimas yra pagrindinės šios religijos vertybės.

Internetas ir informacinių technologijų sritis išsiplėtė tiek, kad nėra žmogaus, kuris gebėtų suprasti ir valdyti viską. Tad internetas tarsi savarankiška būtybė, kuri egzistuoja pati iš savęs; vienas asmuo gali kontroliuoti tik mažą jos dalelę, o ji pati valdo svarbiausią XXI amžiaus galios matą — duomenis. Duomenys garantuoja galimybę prognozuoti, nuspėti, kurti, valdyti. Algoritmai informaciją naudoja, siūlydami būsimus draugus socialiniuose tinkluose, rekomenduodami muziką ar parinkdami serialus, kurie vartotojui bus įdomūs. Numatoma, jog ateityje duomenys galės valdyti automobilių srautus ir taip išvengti 90% avarių, keisti asmenų — biometrinių algoritmų — nuotaikas, prognozuoti ateitį, kurti naujus žmones ir automatizuoti pasaulį. Taip, gyvenimas tikrai būtų lengvesnis, tačiau žmonija prarastų ligšiolinę prasmę ir kontrolę, kistų moralės nuostatos ir, žinoma, labiausiai nukentėtų privatumas. Duomenų rinkėjai sakosi užtikriną jūsų konfidencialumą, jie neturi teisės platinti duomenų. Tačiau 2018 metais įvykęs organizacijos Facebook duomenų nutekimo skandalas primena, jog nelaimių išvengti

nejmanoma ir asmeniniai duomenys nėra saugūs. Nors duomenys koduojami, tačiau visa užkoduota informacija gali būti „atrankinta“ išsiaiškinus kodavimo būdą. Užkoduotas žmogus — tai biometrinis algoritmas, jį galima paversti skaičiais, šiuos perduoti interneto srautu, apdoroti, kopijuoti ir prognozuoti. Internetinių puslapių algoritmai jau dabar žino, kurie rūbai ar naujienos labiausiai patiks vartotojui. Ateityje (tuo beveik neabejojama) klonavimas, grupinė sąmonė taps realybe, pasaulinio kompiuterių tinklo dirbtinis intelektas pasieks sąmoningumo lygmenį. Tuomet žmonėms nereikės atlikti tokio didelio kiekio darbų, jie galės ilsėtis, o gal iš viso bus nereikalingi. Religijotyrininko G. Beresnevičiaus teigimu, net nepastebėsime įvykusios apokalipsės, nes būsime sulindę į internetą. Kai/ jei dirbtinis intelektas valdys mus, priims sprendimus ir formuos nuomonę, tikrai atsiras dar daugiau laiko naršyti internete, bendrauti socialiniuose tinkluose ir kurti tikrąją virtualiąją savo asmenybę.

Alt + F4

Vartotojiškos visuomenės valdymo ir ego patenkinimo priemonė — „tai tik didžiausias / pasaulio šiukšlynas“², kuriame koks sėkmingas žmogus kartais randa į šiukšliadėžę įkritusį deimantą. Verta prisiminti, jog internetas neturėtų kurti naujos realybės (ši užduotis vis dar lengviau įveikiama kuriant meną bei jį suvokiant). Pasaulinio kompiuterių tinklo tikslas — spartinti duomenų sklaidą — jau pasiektas, tačiau dėl to kenčia informacijos kokybė. Vienintelė išėitis žmogui, kuriančiam gyvenimą *online*, filtravimas. Filtruoti reikia save, kad betikslis ir kvailas turinys nebūtų panaudotas prieš asmenį ir dar labiau neterštų šio šiukšlyno. Argi nerealūs atvejai, kai savimi *online* besižavį vartotojai įtiki ten esą jie patys?! Vadinasi, tapę kažkuo kitu, pasiklysta tarp kito ir savęs, ima lipdyti save pagal *žvaigždės* modelį, bando pataikyti į savo kelių minučių šlovės puotą ir... tampa voro aukomis. Taip pat būtina filtruoti ir informaciją, kuri neretai būna paviršutiniška bei klaidinanti. Informacinis šlamštas (*spam*) trukdo pastebėti naudingą turinį, o vienpusė, subjektyvi informacija kuria iškreiptą realybės suvokimą ir deformuoja tikrąjį asmens pasaulį.

² G. Grajausko eil. „Kas yra interneto centre“ (eil. rinkinys „Naujausių laikų istorija: vadovėlis pradedantiesiems“)